RECENZJA ROZPRAWY DOKTORSKIEJ mgr Emilii Skrzypczak

„Znaczenie orientacji seksualnej w życiu osób transpłciowych”

Promotorka: dr hab. Justyna Ziółkowska

Promotorka pomocnicza: dr Katarzyna Grunt-Mejer

Przedłożona do recenzji rozprawa doktorska mgr Emilii Skrzypczak podejmuje ważną i aktualną problematykę z obszaru psychologii seksualności, psychologii społecznej oraz psychologii klinicznej. Przedmiotem zainteresowania Doktorantki jest znaczenie orientacji seksualnej w doświadczeniach osób transpłciowych, ze szczególnym uwzględnieniem doświadczania tożsamości płciowej oraz budowania i przeżywania relacji intymnych.

Podjęta problematyka zasługuje na pozytywną ocenę zarówno ze względu na jej znaczenie poznawcze, jak i potencjalne implikacje praktyczne. Pomimo systematycznego rozwoju badań dotyczących transpłciowości zagadnienie subiektywnych znaczeń nadawanych orientacji seksualnej, zwłaszcza w powiązaniu z doświadczeniem tożsamości płciowej i relacjami partnerskimi, nadal wymaga pogłębionej eksploracji. Wartościowym aspektem przyjętej perspektywy jest odejście od traktowania orientacji seksualnej wyłącznie jako kategorii opisującej kierunek pociągu seksualnego lub romantycznego, na rzecz analizy jej znaczenia w procesach konstruowania tożsamości, interpretowania własnych doświadczeń oraz funkcjonowania w relacjach interpersonalnych.

2. Ocena układu rozprawy doktorskiej, w tym informacje o jej poszczególnych częściach składowych

Rozprawa doktorska została przygotowana w formie cyklu dwóch powiązanych tematycznie publikacji naukowych, uzupełnionych komentarzem integrującym ich założenia, cele, zastosowane metody oraz uzyskane wyniki.

Pierwszą publikację stanowi artykuł autorstwa Emilii Skrzypczak, Katarzyny Grunt-Mejer i Justyny Ziółkowskiej, zatytułowany *The meaning of sexual orientation in the lives of transgender people. Systematic review of qualitative studies*, opublikowany w czasopiśmie *International Journal of Transgender Health*.

Drugą publikacją jest artykuł autorstwa Emilii Skrzypczak, Wiktorii Chańskiej, Katarzyny Grunt-Mejer i Justyny Ziółkowskiej, zatytułowany *“It's a female penis”: trans+people navigating cisheteronormativity in sexuality*, opublikowany w tym samym czasopiśmie.

Konstrukcja rozprawy opiera się zatem na dwuetapowym projekcie badawczym, w którym systematyczny przegląd literatury stanowi punkt wyjścia do pogłębionych badań empirycznych. Takie rozwiązanie należy uznać za uzasadnione z perspektywy przyjętego problemu naukowego. Komentarz Doktorantki pełni istotną funkcję integrującą, pozwalając na wskazanie wspólnych obszarów problemowych, przedstawienie ograniczeń poszczególnych badań oraz sformułowanie wniosków odnoszących się do całego cyklu.

Cytując Autorkę, “wspólnym przedmiotem badań jest analiza znaczeń nadawanych orientacji seksualnej przez osoby transpłciowe”. Pierwszy etap służył systematycznemu przeglądowi literatury przedmiotu - został wykonany według odpowiednich kryteriów, bardzo starannie. Decyzja o syntezie wiedzy w oparciu o badania jakościowe jest - zgodnie z celem dysertacji - całkowicie uzasadniona. Doktorantka opisuje identyfikacje znaczeń nadawanych orientacji seksualnej na poziomie indywidualnym, relacyjnym i społecznym. Celem drugiego etapu badań była, jak rozumiem, pogłębiona analiza wybranych aspektów seksualności (np. doświadczaniu ciała, praktyk seksualnych, znaczeniu norm społecznych oraz relacji intymnych).

Pewną kwestią wymagającą refleksji jest zakres tematyczny obu publikacji. O ile pierwsza bezpośrednio odnosi się do znaczenia orientacji seksualnej, o tyle druga, w mojej opinii, obejmuje szerszą problematykę doświadczania seksualności. Rozszerzenie perspektywy badawczej jest poznawczo uzasadnione, jednak warto przedstawić relację między dwoma etapami wyraźniej, bardziej szczegółowo (kwestia spójności cyklu obu publikacji).

Ogólną koncepcję struktury rozprawy oceniam jednak pozytywnie, zakładając także spójność cyklu wymienionych publikacji.

3. Ocena zastosowanego piśmiennictwa w ramach rozprawy doktorskiej

Problematyka rozprawy została osadzona w literaturze dotyczącej orientacji seksualnej, tożsamości płciowej, seksualności oraz społeczno-kulturowych uwarunkowań indywidualnych doświadczeń.

Szczególną wartość ma fakt, że pierwszy artykuł stanowi systematyczny przegląd badań jakościowych, a zatem wykracza poza tradycyjną, narracyjną prezentację literatury przedmiotu. W przeglądzie uwzględniono 14 badań jakościowych, zidentyfikowanych na podstawie wyszukiwania w czterech bazach bibliograficznych: PubMed, Scopus, PsycINFO i Web of Science. Analizie poddano badania dotyczące subiektywnych znaczeń nadawanych orientacji seksualnej przez osoby transpłciowe. Ważnym elementem opracowania jest uwzględnienie oceny jakości metodologicznej analizowanych publikacji, w tym refleksji nad ich założeniami epistemologicznymi, sposobem prowadzenia analiz oraz znaczeniem relacji między badaczami a uczestnikami badań.

W mojej ocenie zastosowane piśmiennictwo stanowi odpowiednią podstawę dla podjętych analiz, a sposób jego wykorzystania wskazuje na dobre rozeznanie Doktorantki w problematyce będącej przedmiotem rozprawy.

4. Wskazanie oraz ocena celu pracy kandydatki

Zasadniczym celem rozprawy jest poznanie znaczeń nadawanych orientacji seksualnej przez osoby transpłciowe, w szczególności w odniesieniu do dwóch obszarów: identyfikacji i doświadczania własnej tożsamości płciowej oraz budowania i przeżywania relacji seksualnych i intymnych.

Cel ten został rozwinięty w dwóch pytaniach badawczych.

W pierwszym badaniu postawiono pytanie: „Jakie znaczenie ma orientacja seksualna dla osób transpłciowych?”.

W drugim badaniu sformułowano pytanie: „W jaki sposób osoby transpłciowe opisują swoją seksualność?”.

Tak sformułowane pytania odpowiadają eksploracyjnemu charakterowi projektu i są adekwatne do zastosowanej metodologii jakościowej. Na pozytywną ocenę zasługuje zainteresowanie subiektywnymi doświadczeniami osób badanych, a także uwzględnienie wielowymiarowego charakteru analizowanych zjawisk.

Jednocześnie dostrzegalna jest różnica między zakresem obu pytań badawczych. Pierwsze odnosi się bezpośrednio do orientacji seksualnej, drugie natomiast obejmuje seksualność jako kategorię znacznie szerszą. Rozróżnienie to ma znaczenie teoretyczne i metodologiczne, ponieważ orientacja seksualna, zachowania seksualne, doświadczenie ciała i relacje intymne, choć pozostają ze sobą powiązane, nie są pojęciami tożsamymi. Rozszerzenie zakresu badań można uznać za uzasadnione, jednak wymaga ono odpowiednio precyzyjnego przedstawienia wzajemnych relacji między analizowanymi konstruktami.

Pomimo tej uwagi cele rozprawy oceniam jako ważne poznawczo i odpowiednio sformułowane.

5. Wskazanie oraz ocena zastosowanych metod badawczych

W badaniu pierwszym przeprowadzono systematyczny przegląd literatury zgodnie z wytycznymi PRISMA. Protokół badania został zarejestrowany w bazie PROSPERO. Do syntezy zakwalifikowano 14 badań jakościowych, których wyniki poddano syntezie tematycznej według podejścia Thomasa i Hardena.

Zastosowanie uporządkowanej procedury wyszukiwania, selekcji i analizy publikacji oraz oceny ich jakości metodologicznej stanowi mocną stronę projektu.

Ograniczenia systematycznego przeglądu wiążą się między innymi z uwzględnieniem wyłącznie publikacji anglojęzycznych, zróżnicowaniem metodologicznym analizowanych badań oraz brakiem dostępu do pierwotnych danych empirycznych, co oznacza, że synteza opierała się na wynikach i interpretacjach przedstawionych przez autorów poszczególnych opracowań. Autorka jest tego jednak świadoma, wskazuje ten fakt wielokrotnie.

W badaniu drugim przeprowadzono 12 półustrukturyzowanych wywiadów indywidualnych z osobami transpłciowymi. Zebrany materiał poddano refleksyjnej analizie tematycznej. Zastosowana metoda umożliwia pogłębione poznanie subiektywnych doświadczeń, tu: znaczeń przypisywanych seksualności. RTA jest szczególnie przydatna w badaniach dotyczących złożonych i kontekstualnych zjawisk psychologicznych. Wybór metody w badaniu 2 jest zatem całkowicie adekwatny wobec postawionego problemu badawczego.

Autorka także tu jest świadoma ograniczeń badania, wynikających z rekrutacji osób gotowych do rozmowy na temat własnej seksualności. Wskazuje, iż uczestnicy mogli charakteryzować się większą refleksyjnością, świadomością własnej tożsamości oraz dostępem do afirmujących środowisk i zasobów językowych umożliwiających opisywanie swoich doświadczeń. Dodatkowym ograniczeniem jest przekrojowy charakter badania, utrudniający uchwycenie zmian zachodzących w sposobie przeżywania seksualności i tożsamości płciowej.

Ogólnie dobór zastosowanych metod badawczych oceniam pozytywnie jako adekwatny do celów rozprawy.

6. Ocena części rozprawy doktorskiej dotyczącej omówienia wyników badań

Wyniki obu badań tworzą interesujący obraz znaczeń *(structure of meaning*s) nadawanych orientacji seksualnej w doświadczeniu osób transpłciowych.

W badaniu pierwszym wyodrębniono trzy zasadnicze obszary znaczeń nadawanych orientacji seksualnej: znaczenie etykiet tożsamościowych (poziom indywidualny), znaczenie osoby partnerskiej (poziom relacyjny) oraz znaczenie norm i reguł społecznych (poziom społeczny). Wyniki wskazują, że orientacja seksualna i tożsamość płciowa, choć stanowią odrębne wymiary doświadczenia, mogą pozostawać ze sobą w złożonych relacjach - mogą się przenikać i wzajemnie na siebie oddziaływać, zarówno w procesie samookreślania, doświadczania siebie, jak i w odbiorze społecznym. Ważnym ustaleniem jest zwrócenie uwagi na znaczenie etykiet tożsamościowych, które z jednej strony mogą ułatwiać samorozumienie i komunikację społeczną, z drugiej natomiast mogą okazywać się niewystarczające do opisania złożoności indywidualnych doświadczeń.

Badanie drugie pogłębia analizę społeczno-kulturowych uwarunkowań seksualności, wskazując na znaczenie norm cisheteronormatywnych dla sposobów przeżywania

ciała, ról płciowych oraz aktywności seksualnej. W analizie wyróżniono dwie zasadnicze strategie odnoszenia się do tych norm: internalizację oraz odrzucenie. Internalizacja wiąże się z dążeniem do spełniania społecznych oczekiwań dotyczących wyglądu ciała, ekspresji płciowej i zachowań seksualnych - zwiększoną obawą o zachowanie *passingu* podczas kontaktów seksualnych, ograniczeniem spontaniczności seksualnej oraz podporządkowanie własnych potrzeb normatywnym wzorcom. Odrzucenie norm może natomiast wiązać się z redefiniowaniem znaczeń przypisywanych ciału i praktykom seksualnym, większą koncentracją na własnych preferencjach i przyjemności oraz poszukiwaniem sposobów ograniczania dyskomfortu związanego z dysforią płciową.

Istotnym elementem wyników jest wskazanie znaczenia afirmującej relacji partnerskiej oraz otwartej komunikacji w kształtowaniu doświadczeń seksualnych.

Za wartościową uznaję wnikliwą prezentację osób transpłciowych jako aktywnych podmiotów interpretujących i negocjujących znaczenia własnych doświadczeń, a nie tylko jako osób podlegających oddziaływaniu norm społecznych. Jednocześnie warto rozważyć, czy rozróżnienie jedynie konstruowania narracji jako internalizacji i odrzucenia nie prowadzi do nadmiernego uporządkowania doświadczeń, które w rzeczywistości mogą być bardziej złożone, ambiwalentne i zmienne w czasie. Interesującym zagadnieniem pozostaje również możliwość współwystępowania obu strategii u tej samej osoby, zależnie od kontekstu relacyjnego i sytuacyjnego.

W komentarzu Doktorantka przekonująco wskazuje wspólne obszary wyników obu badań, zwłaszcza kontekstualny i relacyjny charakter znaczeń nadawanych orientacji seksualnej. Należy jednak zachować ostrożność w formułowaniu wniosków dotyczących znaczenia orientacji seksualnej dla poziomu dysforii płciowej. Badania jakościowe umożliwiają analizę subiektywnie doświadczanych zależności i sposobów ich interpretowania, lecz nie stanowią same w sobie podstawy do ustalania zależności przyczynowych.

Całościowo sposób omówienia wyników, przedstawiony w dostępnych materiałach, oceniam pozytywnie.

7. Informacje dotyczące praktycznego zastosowania uzyskanych wyników badań

Wyniki rozprawy mogą znaleźć zastosowanie przede wszystkim w praktyce psychologicznej, psychoterapeutycznej i seksuologicznej, zwłaszcza w pracy z osobami transpłciowymi.

Przeprowadzone analizy wskazują na potrzebę uwzględniania indywidualnego charakteru doświadczeń związanych z orientacją seksualną, tożsamością płciową i seksualnością. Istotne znaczenie praktyczne ma zwrócenie uwagi na ograniczenia sztywnych kategorii tożsamościowych oraz konieczność poszanowania

indywidualnych sposobów definiowania własnej tożsamości i doświadczeń. Szczególnie wartościowe wydaje się wskazanie roli afirmującej relacji partnerskiej, otwartej komunikacji i możliwości nadawania własnych znaczeń doświadczeniom cielesnym i seksualnym.

8. Informacje o ewentualnych nieprawidłowościach, które pojawiły się w ocenianej rozprawie doktorskiej

Rozprawa doktorska mgr Emilii Skrzypczak stanowi interesujące i wartościowe opracowanie naukowe, jednak niektóre przyjęte rozwiązania teoretyczne, metodologiczne i interpretacyjne skłaniają do sformułowania uwag krytycznych. Mają one przede wszystkim charakter polemiczny i dotyczą zagadnień, które mogłyby zostać szerzej omówione lub bardziej precyzyjnie uzasadnione. Warto jednocześnie podkreślić, że Doktorantka wykazuje świadomość wielu ograniczeń własnych badań, co należy uznać za istotny przejaw dojrzałości metodologicznej.

Pierwsza uwaga dotyczy zakresu pojęciowego rozprawy, a zwłaszcza relacji między orientacją seksualną a szerzej rozumianą seksualnością. Jest to, w mojej ocenie, kwestia szczególnie istotna z punktu widzenia spójności całego cyklu publikacji. Tytuł rozprawy oraz pytanie badawcze sformułowane w pierwszym badaniu odnoszą się bezpośrednio do znaczenia orientacji seksualnej w życiu osób transpłciowych. Tymczasem drugie badanie koncentruje się na znacznie szerszym zagadnieniu, jakim jest doświadczanie seksualności, obejmujące między innymi stosunek do własnego ciała, przeżywanie dysforii płciowej, zachowania seksualne, relacje partnerskie oraz sposoby odnoszenia się do norm społecznych.

Nie ulega wątpliwości, że wymienione obszary pozostają ze sobą powiązane. Niemniej jednak z perspektywy psychologicznej orientacja seksualna i seksualność nie są pojęciami tożsamymi. Orientacja seksualna stanowi jeden z wymiarów seksualności, podczas gdy seksualność obejmuje znacznie szerszy zakres doświadczeń, zachowań, potrzeb, postaw i znaczeń. W związku z tym pojawia się pytanie, czy wyniki drugiego badania rzeczywiście stanowią bezpośrednie pogłębienie wiedzy dotyczącej znaczenia orientacji seksualnej, czy też odnoszą się przede wszystkim do innych aspektów seksualności osób transpłciowych.

W komentarzu integrującym Doktorantka podejmuje próbę połączenia obu perspektyw, wskazując na ich wspólny wymiar indywidualny, relacyjny i społeczny. Argumentacja ta jest zasadniczo przekonująca, jednak bardziej precyzyjne wyjaśnienie relacji między zakresami pojęciowymi obu badań pozwoliłoby na wzmocnienie spójności teoretycznej rozprawy.

Druga uwaga odnosi się do przyjętej perspektywy teoretycznej, przede wszystkim konstrukcjonizmu społecznego oraz teorii queer. Odwołanie się do tych podejść jest uzasadnione charakterem podejmowanej problematyki i pozwala na interesującą interpretację doświadczeń osób badanych. Jednocześnie warto

zauważyć, że przyjęta perspektywa teoretyczna w istotny sposób ukierunkowuje sposób konceptualizacji problemu badawczego oraz interpretacji wyników.

W szczególności dotyczy to przypisywania centralnego znaczenia normom cisheteronormatywnym w kształtowaniu doświadczeń seksualnych osób transpłciowych. Nie kwestionując znaczenia tych norm, warto rozważyć, w jakim stopniu ich rola wyłania się z materiału empirycznego, a w jakim jest konsekwencją przyjętej perspektywy interpretacyjnej. Z metodologicznego punktu widzenia istotne jest bowiem zachowanie otwartości na interpretacje alternatywne, również takie, które nie wpisują się jednoznacznie w dominujące założenia teoretyczne. W przypadku refleksyjnej analizy tematycznej nie chodzi oczywiście o eliminowanie wpływu założeń badaczki na proces interpretacji, lecz o ich świadome ujawnianie i poddawanie refleksji.

Interesujące byłoby zatem bardziej szczegółowe przedstawienie sposobu, w jaki Doktorantka uwzględniała własne założenia teoretyczne podczas analizy materiału oraz czy rozważała interpretacje wykraczające poza perspektywę cisheteronormatywności.

Trzecia uwaga dotyczy sposobu konceptualizacji strategii internalizacji i odrzucenia norm społecznych, które stanowią jeden z najważniejszych rezultatów drugiego badania. Wyodrębnienie tych strategii pozwala na uporządkowanie złożonego materiału jakościowego i stanowi interesującą propozycję interpretacyjną. Jednocześnie pojawia się pytanie, czy przyjęty podział nie prowadzi do pewnego uproszczenia różnorodności doświadczeń uczestników. Internalizacja i odrzucenie norm nie muszą bowiem stanowić dwóch rozłącznych sposobów funkcjonowania. Można przypuszczać, że ta sama osoba w określonych sytuacjach może internalizować niektóre normy, a jednocześnie kwestionować inne. Strategie te mogą także zmieniać się w czasie, zależeć od charakteru relacji partnerskiej, kontekstu społecznego czy aktualnego sposobu doświadczania własnego ciała. Warto byłoby zatem szerzej rozważyć możliwość współwystępowania obu strategii, ich sytuacyjnej zmienności oraz potencjalnych form pośrednich.

Pewnej refleksji wymaga również przedstawienie obu strategii jako pełniących funkcję adaptacyjną. O ile odrzucenie norm może w niektórych przypadkach wiązać się z większą swobodą i satysfakcją seksualną, o tyle internalizacja może prowadzić do dyskomfortu, ograniczania własnych potrzeb lub nasilenia obaw dotyczących społecznego rozpoznawania płci. Należałoby zatem doprecyzować, w jakim znaczeniu Autorka posługuje się pojęciem adaptacyjności i czy odnosi je do subiektywnej funkcji strategii, czy też do jej konsekwencji dla dobrostanu psychicznego i seksualnego.

Czwarta uwaga wiąże się z interpretacją relacji między orientacją seksualną, doświadczeniem własnego ciała a dysforią płciową. Jest to zagadnienie niewątpliwie interesujące i zasługujące na dalsze badania. Należy jednak zachować

ostrożność w formułowaniu wniosków sugerujących istnienie określonych zależności między tymi zmiennymi.Przyjęta metodologia jakościowa umożliwia poznanie subiektywnych doświadczeń uczestników, sposobów interpretowania własnej seksualności oraz znaczeń przypisywanych relacjom intymnym. Nie pozwala natomiast na ilościowe określenie poziomu dysforii ani na ustalenie kierunku zależności przyczynowych.

Warto byłoby zatem wyraźniej odróżnić doświadczenia opisywane przez uczestników od wniosków dotyczących potencjalnego wpływu określonych aspektów seksualności na dysforię płciową. Precyzja w tym zakresie ma szczególne znaczenie ze względu na możliwość praktycznego wykorzystania wyników w psychologii klinicznej i seksuologii.

Piąta uwaga dotyczy ograniczeń metodologicznych obu badań oraz możliwości integrowania ich wyników. W pierwszym badaniu zastosowano systematyczny przegląd literatury jakościowej, którego istotnym ograniczeniem był brak dostępu do danych pierwotnych. Oznacza to, że analiza opierała się na wynikach i interpretacjach przedstawionych przez autorów poszczególnych publikacji. Dodatkowo badania włączone do przeglądu różniły się pod względem zastosowanych podejść jakościowych, sposobu analizy danych oraz jakości metodologicznej. W drugim badaniu istotne ograniczenia wiążą się z charakterem doboru uczestników, liczebnością próby oraz specyfiką polskiego kontekstu społeczno-kulturowego. Nie są to okoliczności, które same w sobie podważałyby wartość badania jakościowego, jednak wyznaczają granice możliwych interpretacji.

Warto zauważyć, że obydwa badania odnoszą się do odmiennych kontekstów empirycznych. Pierwsze stanowi syntezę badań prowadzonych głównie w krajach zachodnich, drugie natomiast dotyczy doświadczeń osób mieszkających w Polsce. Chociaż Autorka wskazuje na podobieństwa uzyskanych wyników, należy zachować ostrożność przy formułowaniu wspólnych konkluzji, ponieważ podobieństwo kategorii interpretacyjnych nie musi oznaczać tożsamości mechanizmów psychologicznych występujących w różnych kontekstach kulturowych.

Na pozytywną ocenę zasługuje fakt, że Doktorantka dostrzega te ograniczenia i zaznacza interpretacyjny oraz konceptualny charakter wniosków odnoszących się do całego cyklu.

Szósta uwaga odnosi się do zróżnicowania doświadczeń uwzględnionych w badaniu własnym. Jak wskazuje sama Doktorantka, udział w badaniu wymagał gotowości do rozmowy o zagadnieniach osobistych i intymnych. Możliwe jest zatem, że uczestnicy stanowili grupę osób charakteryzujących się stosunkowo wysokim poziomem refleksyjności, większą świadomością własnej tożsamości lub dostępem do środowisk afirmujących. W konsekwencji w badaniu mogły być słabiej reprezentowane doświadczenia osób pozostających na wcześniejszych etapach rozpoznawania własnej tożsamości, osób unikających kontaktu ze środowiskami

LGBTQ+ lub mających trudności w werbalizowaniu doświadczeń związanych z seksualnością. Ograniczenie to ma znaczenie zwłaszcza w kontekście interpretacji strategii odnoszenia się do norm społecznych. Można bowiem przypuszczać, że gotowość do refleksyjnego opisywania własnych doświadczeń może pozostawać w związku ze sposobami identyfikowania, kwestionowania i reinterpretowania norm kulturowych.

Nie oznacza to konieczności zwiększenia liczebności próby, lecz wskazuje na znaczenie jej charakterystyki oraz uwzględnienia specyfiki uczestników przy formułowaniu wniosków. Być może należało jednak podjąć decyzję o zebraniu materiału narracyjnego z próbki homogenicznej.

Siódma uwaga dotyczy dynamicznego charakteru analizowanych zjawisk. Zarówno tożsamość płciowa, orientacja seksualna, jak i sposoby przeżywania własnego ciała oraz relacji intymnych mogą podlegać zmianom w czasie. Tymczasem badanie własne umożliwia poznanie doświadczeń uczestników w określonym momencie ich życia. W związku z tym przedstawione wyniki pozwalają przede wszystkim na analizę aktualnych sposobów nadawania znaczeń własnym doświadczeniom, natomiast nie umożliwiają bezpośredniego uchwycenia procesów ich przekształcania. Warto byłoby szerzej rozważyć znaczenie tego ograniczenia, zwłaszcza w kontekście formułowania wniosków dotyczących dynamicznego i negocjowanego charakteru orientacji seksualnej oraz seksualności. Badania podłużne mogłyby w przyszłości umożliwić pogłębienie wiedzy na temat zmian zachodzących w tych obszarach.

Podsumowując przedstawione uwagi, chciałabym podkreślić, że dotyczą one przede wszystkim zagadnień konceptualnych, metodologicznych i interpretacyjnych dotyczących standardów realizacji badań jakościowych. Nie stanowią one podstawy do zakwestionowania zasadności podjętej problematyki ani wartości poznawczej uzyskanych wyników. Na pozytywną ocenę zasługuje świadomość ograniczeń badawczych prezentowana przez Doktorantkę, a także próba krytycznej integracji wyników obu badań. Wskazane kwestie mogą natomiast stanowić wartościowy punkt wyjścia do dalszej dyskusji naukowej, zwłaszcza podczas publicznej obrony rozprawy doktorskiej.

9. Ocena, czy rozprawa doktorska stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego

Na podstawie przedstawionych materiałów można pozytywnie ocenić potencjał oryginalnego wkładu rozprawy w rozwój wiedzy psychologicznej dotyczącej orientacji seksualnej i seksualności osób transpłciowych.

Oryginalność projektu wynika przede wszystkim z połączenia systematycznej syntezy dotychczasowych badań jakościowych z pogłębionym badaniem empirycznym przeprowadzonym w polskim kontekście społeczno-kulturowym. Za

szczególnie wartościowe należy uznać zwrócenie uwagi na wielowymiarowe znaczenie orientacji seksualnej, obejmujące procesy samookreślenia, relacje interpersonalne oraz funkcjonowanie w określonym kontekście norm społecznych.

Istotnym aspektem rozprawy jest również podjęcie problematyki relacji między tożsamością płciową, znaczeniami przypisywanymi ciału oraz sposobami doświadczania i wyrażania seksualności. Na uwagę zasługuje także analiza znaczenia norm cisheteronormatywnych oraz strategii ich internalizacji i odrzucenia w kontekście doświadczania dysforii płciowej i funkcjonowania w relacjach intymnych.

Wartość poznawcza tych ustaleń polega nie tyle na samym wykazaniu znaczenia norm społecznych, które jest już obecne w literaturze przedmiotu, ile na próbie pogłębionego przedstawienia sposobów, w jakie osoby badane odnoszą się do tych norm i nadają znaczenia własnym doświadczeniom.

Ważnym elementem rozprawy jest również wskazanie kierunków dalszych badań, dotyczących między innymi sposobów definiowania orientacji seksualnej, znaczenia praktyk seksualnych dla afirmacji tożsamości płciowej, relacji między subiektywnym doświadczeniem ciała a dysforią płciową oraz międzykulturowego zróżnicowania znaczeń przypisywanych normom społecznym.

W mojej ocenie przedstawiony cykl publikacji dowodzi, że Doktorantka podjęła i rozwiązała istotny problem naukowy, wnosząc wartościowe ustalenia do psychologicznych badań nad seksualnością osób transpłciowych.

10. Ocena, czy rozprawa doktorska prezentuje ogólną wiedzę teoretyczną kandydatki w dyscyplinie psychologia

Przedstawione publikacje oraz komentarz integrujący wskazują na znajomość współczesnej literatury dotyczącej orientacji seksualnej, tożsamości płciowej, seksualności oraz społeczno-kulturowych uwarunkowań funkcjonowania psychologicznego. Na pozytywną ocenę zasługuje umiejętność wykorzystania koncepcji konstrukcjonistycznych i teorii queer do interpretacji złożonych doświadczeń indywidualnych oraz powiązania ich z wynikami badań empirycznych.

Ważnym aspektem przygotowania naukowego Doktorantki jest także znajomość metodologii badań jakościowych, w tym zasad systematycznego przeglądu literatury, syntezy tematycznej oraz refleksyjnej analizy tematycznej.

Przedstawione materiały wskazują również na umiejętność dostrzegania ograniczeń własnych badań oraz formułowania wniosków uwzględniających kontekst społeczno-kulturowy analizowanych zjawisk.

Całościowo dostępne materiały przemawiają za pozytywną oceną przygotowania teoretycznego Doktorantki w obszarze stanowiącym przedmiot rozprawy.

Konkluzja końcowa

Rozprawa doktorska mgr Emilii Skrzypczak pt. „Znaczenie orientacji seksualnej w życiu osób transpłciowych” podejmuje ważną, aktualną i poznawczo wartościową problematykę z obszaru współczesnej psychologii.

Na szczególne podkreślenie zasługują trafność wyboru problematyki badawczej, adekwatność zastosowanej metodologii jakościowej, połączenie systematycznego przeglądu literatury z oryginalnym badaniem empirycznym oraz próba integracji wyników w ramach spójnej perspektywy interpretacyjnej.

Wskazane w recenzji uwagi krytyczne dotyczą przede wszystkim zakresu pojęciowego rozprawy, ograniczeń metodologicznych oraz interpretacyjnego charakteru części formułowanych wniosków. Nie podważają one jednak zasadniczej wartości naukowej przedstawionego projektu.

W mojej ocenie rozprawa doktorska mgr Emilii Skrzypczak pt. „Znaczenie orientacji seksualnej w życiu osób transpłciowych” spełnia wymagania stawiane rozprawom doktorskim, określone w art. 187 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce. Stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego, wskazuje na odpowiednią wiedzę teoretyczną Kandydatki w dyscyplinie psychologia oraz potwierdza jej umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej.

W związku z powyższym wnoszę o przyjęcie rozprawy doktorskiej mgr Emilii Skrzypczak i dopuszczenie jej do publicznej obrony.

